

TÓTH SÁNDOR ATTILA

***„HAZÁM... RÉGI DITSŐ
NEMZETI DÍSZED ÁLL”***

*A ROMANIZÁCIÓ ÉS A HORATIANIZMUS
NEMZETI ÚTJAI BERZSENYI DÁNIEL
KÖLTÉSZETÉBEN
III.*

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Szeged, 2026

A könyv megjelenését támogatta:

Gradus ad Parnassum Könyvkiadó

Szerkesztette:

T. Wolf Anna
Tóth Sándor Máté
Zsoldos Sándor

A címlapon:

Berzsenyi Dániel arcképe
Vasárnapi Újság, 1860/11. 121.

ISBN 978-963-648-073-8 (nyomtatott)

ISBN 978-963-648-074-5 (pdf)

© Tóth Sándor Attila, 2026

© Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2026

Kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Felelős kiadó:

Forró Lajos
kiadóvezető

TARTALOM

BEVEZETÉS	11
A HAZA ÉS TÁJAINAK (TOPOSZAINAK) SZERETETE ÉS VERSEI BERZSENYI DÁNIEL KÖLTÉSZETÉBEN	19
1. A magyar föld és haza dicsérete Berzsenyi Dániel Magyar Ország című költeményében	21
1. A helyek poézise és a poétikai toposz	30
1. 1. A fertilitas Pannoniae/Hungariae/ Transylvaniae-toposz	32
1.1.1. A fertilitas Pannoniae/Hungariae-toposz költői művekben	33
1.1.2. A fertilitas Pannoniae/Hungariae-toposza prózai művekben	38
1.1.2.1. A termékeny Magyarország képe és leírása a 18. századi tudományos művekben	45
1.1.2.2. Berzsenyi iskolai tankönyveinek Magyaror- szág-képe: Losontzi István és Windisch Károly	48
2. Berzsenyi Dániel: Magyar Ország című verse	55
2. 1. A költemény 20. századi értelmezéseiből	56
2. 2. Berzsenyi Dániel Magyar Ország című költeményének jelentésrétegei: szöveg- és képvilágok	66
Összegzésként	111
2. A hazai táj szépsége mint toposz: Berzsenyi Dániel 'A Balaton' című költeménye	115
1. Fertilitas, amoenitas, bukolika és a Balaton	115
1. 1. A Balaton kies helye	121
1. 1. 1. A Balaton a 18. századi irodalomban (Pálóczi Horváth, Kazinczy és Kisfaludy Sándor	125
1. 2. A matthissoni költészet hatása a 18/19. század fordulóján s a Genfersee (Kis, Kazinczy és Berzsenyi)	131
1. 2. 1. Berzsenyi és Matthisson	137
2. Berzsenyi Dániel A' Balaton című versének értelmezése	141
2. 1. A vers 20. századi értelmezései (és tanulságaik)	142
2. 2. Berzsenyi Dániel A' Balaton című költeménye: Sömjéntől a Balaton és Nikla felé	158
Összegzésképpen	181

3. Keszthely mint helikoni vidék: Berzsenyi Dániel ***Keszthely* című verséről**183

1. A vers általános megközelítése (keletkezése, a *hely* szelleme, kortársak költeményei Keszthelyről és szakirodalmi tájékozódás az értelmezésekben)183
 1. 1. A költemény keletkezése és jellege184
 1. 2. A *hely szelleme (genius loci)*: Keszthely, a helikoni környezet és a Festeticsek 185
 1. 3. Keszthely (és a Festeticsek [Festetics György]) a korabeli irodalomban188
 1. 4. A költemény és szerepe Kazinczy levelezésében193
 1. 5. A költemény (válogatott) 20. századi értelmezései194
2. A *Keszthely* című költemény jelentés- és üzenetrétegei 197
 2. 1. A versfelütés: a mű első része (1–5. sor) 197
 2. 2. A költemény második része: *Helicon* (a mű 6–16. sora) .. 203
- Összegzőként214

APPENDIX. Berzsenyi Dániel *Magyar Ország, A' Balaton* és a *Keszthely* című versei Tamaskó István latin tolmácsolásában 217

1. Berzsenyi Dániel *Magyar Ország* című verse Tamaskónál: *Ungaria*219
2. *A' Balaton* című Berzsenyi-vers latinul: *Ad Matthissonium. Lacus Balaton* 222
3. Berzsenyi *Keszthely* című verse Tamaskó fordításában: *Praedium Castalii* 224

4. A szülőföldtől való elválás elégikuma Berzsenyi Dániel *Bucsuzás Kemenes-Aljától* című költeményében227

1. A költemény helye, fogadtatása és az utókor értelmezése 229
 1. 1. A költemény korabeli fogadtatása (Kazinczy és Kölcsey) . 230
 1. 2. A vers néhány 20. századi megközelítéséről 232
2. Berzsenyi *Bucsuzás Kemenes-aljától* című költeményének jelentés- és szövegrétegei 249
 2. 1. A búcsú és Kemenesalja: a cím értelmezéséhez 249
 2. 1. 1. A búcsú műfaji aspektusai 250
 2. 1. 2. Kemenesalja: a „tündér Amathus” (az amathusi Árkádia)255
 2. 1. 2. 1. A kemenesaljai táj amathusi ihletése néhány szerzőnél Berzsenyi korában255
 2. 2. A költemény szerkezete, formája, részeinek szöveg- és jelentésrétegei 265
 2. 2. 1. A költemény első része: az 1–2. strófa 268
 2. 2. 2. A vers első egységének fájdalmas búcsúrésze: 3–4. strófa 271

2. 3. A költemény második része: a szülőföld elhagyásának következménye és gnómái	277
2. 3. 1. Az 5. versszak gnómaszerű intelmei	277
2. 3. 2. A 6. versszaknak az ember lényegét megjelenítő gnómái	288
2. 4. A költemény és a szentenciarész értelmezésének rövid összegzése és (új) aspektusai	292

A HELY- ÉS AZ ÉLETIDŐVÁLTÁS ELÉGIKUMA BERZSENYI DÁNIEL NÉHÁNY VERSÉBEN	299
---	------------

5. A tiszta lélek és a porhüvely. Az égi és a földi világ, költészet és valóság Berzsenyi négy versében	301
--	------------

1. Berzsenyi Dániel a <i>Barátimhoz [I]</i> című költeményéről	301
---	------------

1. 1. A verstéma Kazinczy levelezésében	303
1. 2. A költemény legújabb kori megközelítései	309
1. 2. 1. Merényinek a Berzsenyi-kritikai kiadásban tett további megfontolásai (1979)	309
1. 2. 2. Merényi Oszkár Berzsenyi-monográfiája a versről	310
1. 2. 3. A költeményről Barta János Berzsenyi-írásában (1935); (1976)	311
1. 2. 4. Horváth János értelmezése (1960)	312
1. 2. 5. Mezei Márta megállapításai a versről (1961)	313
1. 2. 6. Vargha Balázs Berzsenyi-monográfiája a a versről (1959)	314
1. 2. 7. Csetri Lajos összöveg-értelmezése (1977; 1986)	321
1. 2. 8. Bécsy Ágnes hosszabb áttekintése a költeményről (1998)	326
2. Berzsenyi Dániel <i>Barátimhoz [I.]</i> című verse jelentésrétegeinek keresése: az értelmezés <i>egy</i> lehetséges világa	334
2. 1. A költemény címéhez	334
2. 2. A költemény struktúrája: a strófák tartalmi összetartozása	337
2. 2. 1. Berzsenyi költeményének első része: 1–2. és 3–4. strófa	338
2. 2. 2. Berzsenyi költeményének második része: az 5–6. és a 7–8. strófa	358
Összegzésként	380

2. Interludium. Az életidőváltás rímes dala: Berzsenyi Dániel <i>Az élet' dele</i> című verséről	387
---	------------

1. Berzsenyi költeményének 20. századi megközelítései	388
1. 1. A versről Mezei Márta Berzsenyi válogatott műveihez írt <i>Bevezetésében</i>	388

1. 2. Merényi Oszkár Berzsenyi-monográfiájának megjegyzései a versről	388
1. 3. Csetri Lajos áttekintése Berzsenyi összövegeit vizsgáló könyvében	389
1. 4. Bécsy Ágnes hosszabb áttekintése a versről	395
2. Berzsenyi Dániel <i>Az élet dele</i> című költeményének szöveg- és jelentésrétegei	413
2. 1. Röviden a címről	413
2. 2. A Berzsenyi-vers első strófájának nyitóképei	416
2. 3. Az időpillanatok értéke a Berzsenyi-vers 2–3. strófájában	422
2. 3. 1. A Nap-metaphora allegorikus látásmódja a strófában	422
2. 3. 2. A Nap-metaphora (életem' napja) egységes létének allegorikus jó tulajdonságai a 3. strófában	428
2. 4. Az élet zenitjén való janusi hátra- és előretekintés a 4. strófában	438
Összegzésféleképpen	445

3. Praeludium. Az ifjúság boldogsága az életidőváltásban Berzsenyi *Az Ifjúság* című versének hexameteraiben

1. A vers olvasatairól	450
1. 1. Merényi Oszkár kritikai jegyzeteinek tényei és versmegközelítése	450
1. 2. A költemény 20. századi más értelmezései	451
2. <i>Az Ifjúság</i> című Berzsenyi-vers jelentésrétegei	461
2. 1. A költemény címről	462
2. 2. A költeménynek a poéta által jelölt első része	464
2. 2. 1. A visszanevető Ifjúság/Fiatalság ikonikus megjelenítése a vers 1–17. sorában	464
2. 2. 2. Az Ifjúság/Fiatalság elmúlása tragikumának előrevetítése a vers 18–21. sorában	481
2. 3. A költemény második része: 22–31. sor	486
2. 3. 1. A költemény emberi törekvéseket és értékeket általánosító sorai (22–27.)	487
2. 3. 2. Az öröm szerelmi sugallata a befejező sorokban (28–31.)	499
Befejezés, összegzés	514
Appendix: <i>Az Ifjúság</i> Tamaskó István latin fordításában: <i>Juventus</i>	516

4. Új életcélok keresése az ifjúság életideje s élettérváltása után. Berzsenyi Dániel a *Barátimhoz* [II.] című verse, adalékok a berzsenyianizmusához

1. A vers helye és értelmezési a Berzsenyi-verscorpusban	521
1. 1. A költemény fogadtatása	522

1. 2. A költemény 20. század előtti (korábbi) és (különösképpen)	
20. századi értelmezéseiből	527
1. 2. 1. Németh László Berzsenyi-írásának (1942) sorai e versről	528
1. 2. 2. Vargha Balázs Berzsenyi-könyvének (1959) megjegyzése a költeményről	528
1. 2. 3. Merényi Oszkár Berzsenyi-monográfiájában a versről (1966)	529
1. 2. 4. A költemény Csetri Lajos a kéziratot kötetet vizsgáló Berzsenyi-könyvében (1977, 1986)	531
2. A költemény szövegvilága és a berzsenyianizmus	547
2. 1. A cím értelmezése	547
2. 2. A versszöveg jelentésrétegei	547
2. 2. 1. A vers első része szövegvilágának értelmezése	552
2. 2. 2. A költemény második része (12–21. sor): a szerkezet kérdése és e szövegrész jelentése és üzenete	561
Összegzésként	585

ÁTTEKINTÉS, BEFEJEZÉS. A FOLYTATÁS RÉGI/ÚJ IRÁNYAI	589
---	------------

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA.....	593
-------------------------------------	------------